

Fabiny
Tibor

Uralkodónak szánt tükör

*Luther Magnificat-kommentárja**

A Magnificat kétezer éves értelmezéstörténetének¹ egyik gyöngyszeme Luther Magnificat-kommentárja, amelyet először – a még ma is élő, a 101. életévében járó – Takács János nyugalmazott hódmezővásárhelyi evangélikus lelkész fordított le magyarra és adott ki 1989-ben (LUTHER 1989). Ezt a kiadást dolgozta át Percze Sándor, így a *Luther válogatott műveinek* 2011-ben megjelent 5. kötetében a Csepregi Zoltán bevezetésével ellátott szöveg Percze Sándor és Takács János fordítók neve alatt jelent meg (LVM 5: 209–262. o.). A fordítás átdolgozására azért is szükség volt, mert Takács János Szent Szellemet fordított Szentlélek helyett. A pszükhé/pneuma lutheri magyarázatára a 47. vers értelmezése kapcsán még visszatérünk.

Luther 1521-ben írta a *Magnificatról* szóló kommentárját. Az írást félbe kellett szakítania, amikor a worms birodalmi gyűlésre indult április 2-án, így a munkát csak Wartburg várában fejezte be.

A kommentárt Frigyes választófejedelem unokaöccsének, János Frigyes hercegnek (1503–1553) dedikálta, aki később majd Luther munkáinak wittenbergi és jénai kiadásait szponzorálta. Mint ez a Spalatinhoz írt leveleiből kiderül, Luther válasznak szánta a kommentárt a tizenhét éves fiatalember hozzá írt levelére (LW 21: xviii. o.).

Az előszó és az epilógus arra enged következtetni, hogy a kommentárt Luther afféle „uralkodói tükörnek” szánta, hiszen igei alapon tesz különbséget az „istenfélő” és a „gonosz” fejedelmek között. Az elkészült, majd elküldött első részhez fűződő előszóban írja, hogy az egész Szentírásban talán ez az egyetlen hely, amely a leendő uralkodónak szól. Minden ilyen személynek meg kellene tanulnia és a szívében kellene forgatnia Isten anyjának, a boldogságos Szűznek az énekét. Megérdemli e tiszta Szűz, hogy fejedelmek és urak hallgassák az énekét.

Amikor a worms dráma után Luther Wartburg várában a teljes fordítással is elkészült, ahhoz egy epilógust mellékel, amelyben arról ír, hogy kevés valóban istenfélő királya volt Izraelnek, Dávid azonban ilyen volt. Luther a *Magnificat*nak különösen a hatodik és a hetedik (Lk 1,50–51) versét ajánlja az ifjú herceg figyelmébe, és példát mutat neki, hogy miképpen kell és lehet egy uralkodónak imádkozni. A herceg számára Luther egy imádságot fogalmaz meg:

„Istenem és Atyám, a Te munkád és rendelésed, hogy az uralkodás rangjára születtem, te teremtettél erre engem. Ezt senki sem vonja kétségbe, te is elismered. Akár méltó, akár méltatlan vagyok erre, úgy és olyan vagyok, ami-

* Ez a dolgozat egy korábbi tanulmányom (FABINY 1996) részben átalakított és részben kibővített változata.

¹ A *Magnificat* értelmezésének történetéhez jó eligazítást nyújt Helmut RIEDLINGER szövegkiadásának bevezető tanulmánya (1982, 15–24. o.).

” az egész Szentírásban talán ez az egyetlen hely, amely a leendő uralkodónak szól. Minden ilyen személynek meg kellene tanulnia és a szívében kellene forgatnia Isten anyjának, a boldogságos Szűznek az énekét. Megérdemli e tiszta Szűz, hogy fejedelmek és urak hallgassák az énekét.

lyennek te látsz, és mindenki más. Ezért add meg, Istenem és Atyám, hogy néped előtt a te dicsőségedre és néped hasznára legyek. Ne engedd, hogy a magam értelmét kövessem, hanem add, hogy inkább a tied.” (LVM 5: 261. o.)

Az epilógus legvégén Luther az ifjú Salamon bölcsességet kérő imádságát (1Kir 3,5–14) ajánlja a fiatal herceg figyelmébe (LVM 5: 261–262. o.).

Ha a *Magnificat*-kommentárt formailag nézzük, azt mondhatjuk, hogy egy jellegzetesen lutheri, kifejtős igemagyarázattal van dolgunk. Szemben a Kálvinra jellemző szigorú logikával, jogászi világossággal és nemes egyszerűséggel, Lutherból, mint mindig, úgy folyik és árad a szó, mint a szikláról hömpölygő vizesés. A gondolatok sokszor, talán rendszertelenül ismétlődnek. Akárcsak magában a *Magnificat*-ban, egy gondolat kapcsán új szöveggörnyezetben halljuk a régit, az ismétléssel haladunk előre. Luther számára nem választódik ketté írásmagyarázat és prédikáció, hiszen az exegézisben is prédikál és a prédikációjában is exegetál. Minden egyes szót és mondatot a jelen helyzetre alkalmaz, sorait nem tudjuk hűvösen, distanciával olvasni, mert állandóan úgy érezzük: minket szólít meg, hozzánk beszél. Szenvedélyesen hisz abban, amit mond, mi sem térhetünk ki üzenetének meghallgatása alól. Ezért is fogunk sokszor idézni magából a szövegből.

Luthert a pár évvel korábban keletkezett *Heidelbergi disputáció*-ban is foglalkoztatta az emberi és az isteni gondolkodás közötti alapvető különbség. Mária énekét Luther úgy fogja fel, mintha az egy prédikáció lenne. Egy olyan prédikáció, amelyben először Isten személyéről, utána pedig Isten cselekedeteiről van szó.

Ha Lutherhez nem egészen méltó módon rendszerezni próbáljuk mondanivalóját, az alábbi témákra vagy vezérmotívumokra lehetünk figyelmesek: „inspiráció”, „az emberi szem és az isteni tekintet”, „keresztény antropológia”, „az emberi gondolkodás és Mária szelleme”, „hamis alázat – igazi istenismeret”, a „helyes Mária-tisztelet”, „az igazi istendicséret”, „az emberi világ és Isten cselekedetei”, „irgalmasság: igazságtétel vagy bizonyágtétel?”, „a szellemi felfuvalkodottság összetörése”, „Isten a történelemnek is az ura”, „Izrael misztériuma”, „az inkarnáció titka”. Vegyük sorra e néhány – talán önkényesen kiragadott – fejezetcímet!

1. Az inspiráció folytatódik

Luther kiindulópontja az a meggyőződés, hogy Szűz Mária a Szentlélek inspirációja alatt szól. Nekünk is szükségünk van erre az inspirációra, ha a szöveget meg akarjuk érteni: „Mert Istent és az ő igéjét senki sem értheti meg helyesen, csak az, akinek a Szentlélek közvetlenül megadja.” (LVM 5: 211. o.) Ezt a hívőnek meg kell tapasztalnia, és az ilyen megtapasztalás a Szentlélek iskolája. A szöveg megértésének a feltétele tehát az inspiráció folytatása. Vagyis Luther itt ugyanazt mondja, amit a 20. századi bibliai hermeneutika – Ulrich Körtner nyomán – az „inspirált olvasóról” mond (KÖRTNER 1999).

Id. Lucas Cranach: Angyal üdvözlet. Fametszet, 1511

2. Az „emberi szem” és az „isteni tekintet” ellenkező iránya

Kommentárja első részében Luther az emberi és az isteni szem ellentétéről szól. Amíg az ember és a világ szeme állandóan felfelé irányul és a magasba tör, addig Isten tekintete lefelé, a mélységbe néz. Csak a mélységbe irányuló isteni látás veszi észre a szegénységet, a nyomort, a „házimunkát és jószágokat ellátó szegény cseléd lányt”. Istennek a gyökerekig, a törzsökig kell lehatolni ahhoz, hogy abból vessző és virágszál legyen. „S épp akkor, amikor Dávid királyi nemzetsége pedig szegény és lenézett volt... amikor a legmélyebben volt, akkor születik a Krisztus a lenézett törzsből, egy jelentéktelen szegény leánytól. Abból a személyből fakad a vessző és virág, akit Annás és Kajafás urak leányai még arra sem méltattak volna, hogy legkisebb cselédjük legyen.” (LVM 5: 214. o.) Luther később is úgy beszél az emberi szemről, mint valami „csalárd”, „csalfa, önző” dologról. A hamis emberi és a helyes isteni érzékelés mintegy diametrális ellentétben áll egymással.²

3. Keresztény antropológia

A *Magnificat* első két verse (Lk 1,46–47) különbséget tesz a *pszükhé* (lélek) és a *pneuma* (szellem) között. Luthernek ez alkalmat ad arra, hogy – amiképpen az ókorban már Órigenész is tette – 1Thessz 5,23 alapján az úgynevezett trichotomikus emberkép vagy antropológia mellett foglal állást: az ember szellem: *pneuma/spiritus/Geist* (aki hisz), lélek: *pszükhé/anima/Seele* (aki megismer) és test: *szarksz/corpus/Leib* (aki végrehajt). Mindezt Luther a mózesi szentély hármastagolásához hasonlítja: az ember *Geist*-je olyan, mint a szentek szentje, ahol semmilyen fényforrás nincs. Ez a hit és Isten lakhelye. A lélek olyan, mint a szentély a hétágú gyertyatartóval, ami érzékszerveinket, értelmi képességeinket szimbolizálja. Végül a test a pitvarnak felel meg, ahol mindenki megfordulhat, ahol minden nyilvánvaló.

Takács János Lutherhez következetesen a *pneuma/Geist*-et „szellemnek”, a *pszükhé/Seele*-t „léleknek” és a *szarksz/Leib*-et „testnek” fordítja. Ám ennek az az ára, hogy Szentlélek helyett is Szent Szellemet használ (ami, mint említettük, önmagában következetes). Percze Sándor viszont a *pneuma/Geist*-et „szívnek” fordítja az alábbi indoklással: „A *Geist* 'szellem' szóval való fordítása a magyarban félreérthető, mivel ez a szó jelentheti az ember értelmi, szellemi képességét, vagy jelölhet olyan természetfölötti jelenségeket, mint például kísértet vagy démon. A fordításban ezért a *Geist* szót 'szívvel' adom vissza. Ez egyértelműen kifejezi, hogy Isten befogadása nem csupán értelmi-szellemi teljesítmény, hanem legalább annyira érzelmek dolga is.” (LVM 5: 215. o.)

A szövegértelmezési probléma nem egyszerűen a *Magnificat*-ból ered, hanem abból, hogy Lukács 1,46–47 verseit, a *pszükhé/pneuma* különbségét a különböző magyar bibliafordítások sajnálatosan egymástól igen különböző módon adják vissza: a Károli- és a mai protestáns fordítás mindkettőt „léleknek” fordítja; a katolikus fordítások (Szent István és Szent Jeromos) „léleknek” (*pszükhé*) és „szívnek” (*pneuma*), Csia Lajos, Kecskeméthy István és a Hit Gyülekezetének bibliafordítása „léleknek” (*pszükhé*), „szellemnek” (*pneuma*); míg a Veritas Kiadó „új Károli-fordítása” meglepő módon megfordítja a katolikus használatot, így a *pszükhé*-t fordítja „szívnek” és a „*pneumát*” léleknek.

² Erre vonatkozólag lásd THAIDIGSMANN 1987, továbbá FABINY 1995.

Bibliafordítás	Károli és Magyar Bibliatársulat (1990)	Szent István Társulat (1972)	Szent Jeromos Társulat (2007)	Csia Lajos (1978)	Kecskeméthy István (2002)	Szent Pál Akadémia (2004)	Veritas Kiadó (2011)
Lk 1,47: pszükhé	Magasztalja lelkem	Lelkem magasztalja	Magasztalja lelkem	Magasztalja lelkem	Magasztalja az én lelkem	Lelkem magasztalja	Magasztalja az én szívem
Lk 1,48: pneuma	Az én lelkem ujjong	Szívem ujjong	Szívem ujjong	Szellemem	Örvendett szellemem	És szellemem ujjong	És örvendezik az én lelkem

Percze Sándor tehát a katolikus megoldást követi, amikor a *Geist*-et „szívnek” fordítja, de ennek két fogyatkozása is van. Egyrészt a 47. vers fordításában megőrzi a mai protestáns bibliafordítás változtatását: „az én lelkem” (eredetiben: pneuma) ujjong Isten, az én Megváltóm előtt, s utána a magyarázatban a „szívről” beszél, míg Luther mindkét esetben a *Geist* szót használja, tehát Luthernél az olvasó tudja, hogy egy és ugyanazon dologról van szó. A másik probléma, hogy a *Geist*-nek Luthernél a *Heilige Geist* felel meg, tehát a léleknek a Szentlélek, avagy a szellemnek a Szent Szellem. Ha tehát a *pneuma/Geist*-et „szívnek” fordítjuk, annak nincs meg a szó szerinti megfelelője a Szentháromság harmadik személyében, ugyanis „Szent Szív” semmiképpen sem lehet a pneuma hagiosz vagy a Sanctus Spiritus magyar fordítása.

Summa: Percze megoldása indokolt (a Szent Szellem a mi nagyprotestáns fülünknek idegen), de Takács János eredeti megoldása mégis következetesebb. Meggondolandó az is, hogy nem önkényes provincializmus-e, ha a magyar „szellem” szót csak az „értelem” és a „kísértet” szavaknak feleltetjük meg, amikor egy szociológiailag körülhatárolható csoportban ma Magyarországon mégis használják a „Szent Szellem” kifejezést. (Ez a deskriptív nyelvészet szempontja). A *Magnificat* angol fordításában nincs ilyen probléma, hiszen a Szentlélek szót egyaránt fordítják *Holy Ghost*-nak és *Holy Spirit*-nek, és az angoloknál az senkinek sem okozott problémát, hogy a *ghost* asszociációs mezője elsősorban a kísértetet, a *spirit* pedig néha az alkoholt vagy éppen a berúgott embert idézi fel.

5. Az emberi gondolkodás és Mária szíve (Geist)

Az emberi gondolkodás Istent tisztátalanul szereti, a jócselekedetekkel, érdemekkel akarja befolyásolni és megnyerni őt. Dávid a pozitív ellenpélda, hiszen ő a legnagyobb nyomorúságban sem szünt meg Istent szeretni. „Ilyen szíve volt Máriának, Isten anyjának is, aki a legnagyobb javakban dúskálva sem távolodott el Istentől, nem kereste a maga hasznát, hanem szívét tisztán megtartotta Isten jóságának szeretetében és dicséretében.” (LVM 5: 222. o.)

„Milyen csodás szív az ilyen! Isten anyjaként minden ember fölé emelve olyan egyszerű és higgadt maradt, hogy még egy szolgálólányt sem tartott volna kevesebbre önmagánál.” (Uo. 220. o.) Mária akkor sem panaszkodna, „ha egy másik szolgálólány kapta volna ezt az ajándékot Istentől, Mária annak éppúgy kívánta volna ezt a megtiszteltetést, mint önmagának. S míg magát erre méltatlannak, addig mindenki mást méltónak talált volna. Sőt, akkor is elégedett lett volna, ha Isten elvette volna tőle ezt a jótéteményt, és másnak juttatta volna.” (Uo. 219. o.) „Nem követel magával szemben tiszteletet, úgy jár-ke, dolgozik, tehenet fej, főz, mosogat, söpröget, ahogy egy cseléd lány vagy háziasszony végzi a maga igénytelen, alantas munkáját, mintha nem is törődne a szerfelett nagy javakkal és kegyelemmel.” (Uo. 237. o.)

6. A hamis alázat és az igaz istenismeret

Sokan csak azért alázatosak, hogy jutalmat nyerjenek, az alázatos ruházat, beszédmód és arckifejezés igen sokszor takarja a legnagyobb gőgöt, ám az igazán alázatosak nem néznek az alázatosság következményére: „az igazi alázat sohasem tud önmagáról, mert ha ennek tudatában lenne, gőgössé lenne” (LVM 5: 225. o.) „Az alázat oly természetes és nemes, hogy nem is veszi észre önmagát.” (Uo. 227. o.) A látás problematikája itt is előjön: „nem a látás tárgyát, hanem magát a látást kell megváltoztatnunk... amint Krisztus mondja (Máté 5,29), a szemünket kell kivájnunk.” A helyes istenismeretre tanít bennünket az ige: „az Isten a semmikre és a megvetettekre tekint” (uo. 227. o.).

Id. Lucas Cranach: Gyászruhás Mária a gyermekkel és a kis Keresztelő Jánossal. 1534

mintha ő süket vagy tudatlan volna, nekünk pedig fel kellene őt ébresztenünk és kioktatnunk” (uo. 234. o.). Az igazi dicséret azonban „inkább sóhajt, mint beszél... ezt nevezzük Isten igazi, lélekben és igazságban való dicséretének” (uo.).

³ A kérdéshez lásd: MÜLLER 1988.

⁴ LVM 5: 231. o. Takács János fordítása: „Óh, boldogságos szűz és Isten anyja, bár megvetett senki és semmi voltál, Isten mégis gazdagon, kegyelmesen rád tekintett és nagy dolgot cselekedett benned, nem voltál rá méltó, mégis érdemeidet messze és magasan túlszárnyalva van meg benned az Isten gazdag, szerfelett nagy kegyelme. Jó neked, boldog vagy attól az órától fogva mindörökké, hogy ilyen Istent találtál...” (LUTHER 1989, 26. o.)

7. Mi a helyes Mária-tisztelet?³

Mária azért magasztalja az Istent, mert ő reátekintett. Máriának azért helyes a látása, mert az isteni látást dicséri, s így akkor tiszteljük őt helyesen, ha „Isten alá” állítjuk őt. „Mária nem azt akarja, hogy hozzá, hanem, hogy általa Istenhez fordulj.” (LVM 5: 231. o.) „Ma azonban jó néhányan tőle mint Istentől várnak segítséget és vigasztalást... emiatt manapság több a bálványozás a világban, mint valaha.” Ha helyes a Mária-ismeretünk, Luther elmegy egészen odáig, hogy őt szavakkal meg is szólíthatjuk. Ekképpen: „Ó, boldog Szűz, Isten anyja, bármennyire megvetett és senki voltál, Isten mégis kegyelmesen és gazdagon rád tekintett, és nagy dolgokat vitt véghez benned. Nem voltál rá méltó. De Isten rád gazdagon kiáradó kegyelme messze meghaladja minden érdemedet. Óh, boldog vagy attól az órától fogva mindörökké, hogy ilyen Istent találtál.”⁴

Látjuk tehát, hogy Luther megszólítja Isten anyját, de nem őt dicséri, hanem az Isten kegyelmét magasztalja. Jogosan állapítja meg: „Sajnos sokan vannak, akik Máriától és a szentektől mint Istentől várnak segítséget és vigasztalást. Attól tartok, nagyobb ma a bálványimádás, mint valaha.” (Uo. 232. o.)

8. Mi a helyes istendicséret?

Luther elítéli azt, aki „Istent... sok beszéddel, lármával és hűhóval dicséri, mintha ő süket vagy tudatlan volna, nekünk pedig fel kellene őt ébresztenünk és kioktatnunk” (uo. 234. o.). Az igazi dicséret azonban „inkább sóhajt, mint beszél... ezt nevezzük Isten igazi, lélekben és igazságban való dicséretének” (uo.).

9. Az ember hamis világa és Isten cselekedetei

Jeremiás 9,23-ra hivatkozva Luther a világi dolgokat három csoportra osztja: bölcsességre, hatalomra és gazdagságra. A bölcsesség alapján az ember elismerést, hírnevet, megbecsülést akar szerezni, a hatalom alapján nemességet, felsőbbiséget, barátokat, méltóságot, a gazdagság alapján egészséget, szépséget, kedélyt és erőt. Luther legveszélyesebbeknek az úgynevezett bölcseket, a szellemileg kevélyeket és felfuvalkodottakat tartja. Ők az öngizak, akik bedugják fülüket, Luther moabitáknak, behemótnak, a „Sátán testének” nevezi őket. A tudósok a legnagyobb gazemberek, mert ők vezetik félre a többieket. A hatalom és a gazdagság kevésbé veszélyes, mint az emberi bölcsesség. Istent cselekedetei révén ismerhetjük meg, lerombolja ugyanis az e világi értékrendet.

Luther Isten hat cselekedetéről beszél: 1. irgalmassága, 2. a szellemi felfuvalkodottság összetörése, 3. a nagyok, a hatalmasok megalázása, 4. a kicsinyek felmagasztalása, 5. az éhezők javakkal való betöltése, 6. a gazdagok üresen való elküldése. Isten szubvertál minden emberi és világi rendet: az értelmet, a hatalmi és a szociális viszonyokat.

10. Igazságtétel és bizonyoságtétel

Luther legkeményebben azokról az értelmesekről szól, akik az igazságot egyoldalúan látják és azt „nem igaz úton érvényesítik”, hanem „önerővel akarják azt érvényre juttatni”, s „ezzel igazságukat igazságtalanná teszik”. Isten irgalmassága leleplezi ezt a hamisságot, és rámutat, hogy az igazság értelme nem az igazságtételben, hanem a bizonyoságtételben van: „Elégedj meg azzal, hogy igaz az ügyed. Ha nem tudsz neki érvényt szerezni, bízd Istenre. A győzelmet Isten magának tartja fenn. Ha azt akarja, hogy győzz, ő maga cselekszi meg azt, vagy úgy viszi eléd, hogy eszedbe sem jut magad kezébe venni az ügyet. Oly módon juthatsz így győzelemre, ahogy nem is gondoltad volna. Ha pedig nem akarja győzelmedet, legyen elég neked az irgalma. Elvehetik tőled a jó győzelmét, viszont a jó melletti bizonyoságtételt nem vehetik el tőled.” (Uo. 243. o.)

11. Isten a történelemnek is az Ura⁵

Isten a hatalom „dekonstrukciójára” is képes. Hagyja, hogy a hatalmasok elérjenek hatalmuk csúcspontjára, amikor aztán önmaguktól összeomlanak: „Mert Isten nem semmisíti meg olyan gyorsan a hatalmasokat, ahogyan megérdemelnék, hanem előbb engedi őket hatalmuk csúcsára jutni. De ott már nem tartja meg őket, és önmagukban nem tudnak megmaradni. Magától omlik össze minden, egy hang nélkül. Azután – szinte minden láрма nélkül – felemelkednek az elnyomottak, mivel Isten ereje van bennük.” (LVM 5: 249. o.) „A történelemben tapasztaltak megmutatják, hogyan hoz Isten elő egy birodalmat, és buktat el egy másikat. Hogyan sokasít meg egy népet, és irt ki egy másikat. Asszíriával, Babilóniával, a perzsákkal, a görögökkel és Rómával is ezt tette, pedig azok úgy képelték, örökké fognak uralkodni.” (Uo.)

⁵ A kérdéshez lásd: BEYER 1939.

12. Izrael misztériuma⁶

Luther szerint Isten Izraelt kettéosztja, s csak arra a részre hivatkozik, amelyik Istennek szolgál. Isten „felvette” Izrael ügyét, s így „megemlékezett” az ő irgalmasságáról. Bár azt a látszatot keltette, hogy elfeledkezett volna ígéretéről, valójában azonban csak késlekedett. Amikor a testi Izrael nem fogadta be őt, Isten egy szellemi Izraelt szerzett magának. Luther allegorizálása szerint Jákób csípőjének kifecamodása az angyallal való tusakodás után azt jelképezi, hogy a zsidók ezentúl ne testi származásukkal dicsekedjenek. Az „Izrael” szó azt jelenti, hogy „Isten ura”, s ez „azt a nagy csodát foglalja magában, hogy az ember a kegyelem által szinte Istennel rendelkezhet”, ahogy Krisztusban is a menyasszony rendelkezhet a vőlegénye testével. Bár a zsidóság nagy többsége megkeményedett, mindig voltak közöttük olyanok, akik megérttek Krisztushoz. „Ezért nem lenne szabad a zsidókkal olyan durván bánnunk. Mert vannak köztük, akik majd keresztények lesznek.” (LVM 5: 259. o.)

13. Az inkarnáció titka

Isten Izrael népének már a törvény előtt ígéretet, az átok előtt áldást adott. Ábrahámnak ugyanis megesküdött, hogy „megáldatnak a te magodban a föld minden nemzetségei”. De a foganás és a születés a törvény értelmében átok alatt van. Így hogyan maradhat Isten hű az ígéretéhez? Ennek megértéséhez Luther szerint nem emberi logikus

gondolkodásra, hanem „tisztá, szabad hitre” van szükség. „Láthatod, hogyan oldja fel az ellentétet. Utódot ad Ábrahámnak, egyik lányától, Máriától származó természetes fiút, a Szentlélek által, férfi közreműködése nélkül. Ez nem az átkot hozó természetes születés és fogantatás. Az nem is érinthette ezt a magot. S mégis Ábrahám természetes magva van benne, éppúgy, mint Ábrahám többi gyermekében. Íme, ez Ábrahám áldott magva, akiben az egész világ megszabadul az átoktól.” (LVM 5: 257–258. o.)

Elemzésünkben talán sikerült demonstrálnunk, hogy milyen nagy hatással volt Lutherre Mária éneke, a *Magnificat*. Luther értelmezése szerint Mária a *Magnificat*-ban a Szentlélek erejével világít rá arra, hogy kicsoda is az Isten. Számára – bár ezt így Luther nem mondja ki – Mária vérbeli teológus, aki saját hittapasztalatán keresztül tanítja, prédikálja, prófétálja, hogy az élő Isten egészen más, mert ő az, aki minden emberi értékrendet szubvertál.

Luther *Magnificat*-ja nem mariológia, hanem teológia. Azt az éneket, amelyet Luther mint szerzetes mindennap a vesperás alkalmával énekelt és imádkozott (FEHÉR 2009), most az értelmével, pontosabban a Szentlélek által megvilágosított értelmével – és teljes szívével és lelkével – magyarázta a fiatal hercegnek.

Befejezőként álljon itt egy idézet arról, hogy Luther e *Magnificat*-értelmezése milyen nagy hatású volt. Egy feljegyzés szerint X. Leó pápa – miután elolvasta e kommentárt, anélkül, hogy a szerző kilétéről bármit is tudott volna –, lelkesedésében így kiáltott fel: „Áldott legyen az, aki e sorokat írta!”⁷ Mit is mondhatunk erre? Úgy legyen!

⁶ A kérdéshez lásd: GOUDOEVER 1966.

⁷ „Beate le mani che hanno scritto ciò.” *Marianum* 27 (1965) 498. o. Idézi (pontatlanul, mert X. Leó helyett X. Piuszt ír) BEMILE 1986, 256. o.

Luther értelmezése szerint Mária a *Magnificat*-ban a Szentlélek erejével világít rá arra, hogy kicsoda is az Isten. Számára (...) Mária vérbeli teológus, aki saját hittapasztalatán keresztül tanítja, prédikálja, prófétálja, hogy az élő Isten egészen más

Hivatkozott művek

- BEMILE, Paul 1986. *The Magnificat Within the Framework of Lukan Theology*. Peter Lang, Frankfurt – Bern – New York. / Regensburger Studien zur Theologie 34./
- BEYER, Hermann Wolfgang 1939. Gott und die Geschichte nach Luthers Auslegung des Magnifikat. *Lutherjahrbuch*, 21. évf. 110–136. o.
- FABINY Tibor 1996. A Magnificat narratív-kritikai és hatástörténeti megközelítése. In: Benyik György (szerk.): *Gyermekség-történet és mariológia*. Szegedi Biblikus Konferencia, 1996. JATEPress, Szeged, 1997. 145–166. o.
- FEHÉR Károly 2009. Luther és Mária. Luther Magnificat-magyarázata Takács János ny. lelkész fordításának felhasználásával. *Keresztyén Igazság*, Új folyam, 82. szám. 15–21. o.
- GOUDOEVER, Jan van 1966. The Place of Israel in Luke's Gospel. *Novum Testamentum*, 8. évf. 111–123. o.
- KÖRTNER, Ulrich 1999. *Az ihletett olvasó. A bibliai hermeneutika fő aspektusai*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. /Hermeneutikai Füzetek 19./
- LUTHER Márton 1989. *Magnificat (Mária éneke)*. Ford. Takács János. A fordító kiadása. H. n.
- LUTHER Márton: Magnificat (1521). In: *Luther válogatott művei*. 5. köt. *Bibliafordítás, vigasztalás, imádság*. Ford. Percze Sándor – Takács János. Szerk. Csepregi Zoltán. Budapest, Luther Kiadó, 2011. 209–262. o.
- Luther's Works*. 21. köt. *Sermon on the Mount and the Magnificat*. Concordia Publishing House, Saint Louis, 1956.
- MÜLLER, Gerhard 1988. Evangelische Marienverehrung. Luthers Auslegung des Magnificat. *Luther*, 59. évf. 1. sz. 2–13. o.
- RIEDLINGER, Helmut 1982. *Das Magnifikat. Verdeutscht und ausgelegt durch D. Martin Luther*. Herder, Freiburg–Basel–Wien. 15–24. o.
- THAIDIGSMANN, Edgar 1987. Gottes schöpferisches Sehen. Elemente einer theologischen Sehschule im Anschluss an Luthers Auslegung des Magnificat. *Neue Zeitschrift für Systematische Theologie und Religionsphilosophie*, 29. évf. 1–3. sz. 19–38. o.

Fabiny Tibor angol szakos irodalomtörténész, teológus a Károli Gáspár Református Egyetem Anglisztika Intézetének igazgatója, tanszékvezető egyetemi tanár. Tanít az Eperjesi Egyetemen is. Korábbi munkahelyei a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a szegedi József Attila Tudományegyetem voltak. Az 1993 óta működő Hermeneutikai Kutatóközpont vezetője, a Magyarországi Luther Szövetség elnöke. Evangélikus teológiát végzett. Az Evangélikus Hit-tudományi Egyetemen habilitált 2003-ban. Alkalmilag szolgál a budakeszi gyülekezetben.

